

РЕЦЕНЗІЇ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2021. – Т. 44. – С. 168-171
DOI: 10.31861/mhpi2021.44.168-171

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2021. – Volume. 44. – pp. 168-171
DOI: 10.31861/mhpi2021.44.168-171

© Віталій Макар¹

Про нове бачення історії

Чекаленко Л. Д. Публічна історія: виклики XXI століття.
Київ: Видавничий дім "АртЕК", 2021. 272 с.

Авторка книги поставила собі за мету, як вона пише «розповісти про публічну історію через наратив публічної політики та історії пам'яті, як воно є, як ці явища формують суспільство і державу; передати інформацію та уявлення про широкий спектр можливостей, охоплених публічною історією, різноманітність ролей, які грають публічні історики, і про те, як впливає все це на політику, культуру та суспільство» (с. 9)

Про те, як авторка справилася із поставленими перед собою завданнями – трохи нижче. А на самому початку хотів би дещо сказати про її взаємини з нашою Кафедрою міжнародних відносин Чернівецького університету. Співпрацюємо з докторкою політичних наук, професоркою Людмилою Чекаленко доволі плідно з часів її роботи у Дипломатичній академії МЗС України. Обмінювалися студентами, публікаціями. До речі, на шпальтах щомісячника МЗС України *Зовнішні справи* професорка опублікувала чимало

аналітичних матеріалів стосовно зовнішньої політики України, її взаємин із сусідами, зокрема, з Польщею, Росією тощо. Вона авторка цілого ряду наукових монографій, навчальних посібників. Співпрацюємо також у ділянці атестації науково-педагогічних кадрів.

Виходячи із сказаного вище, я з зацікавленням узяв до рук нову монографію професорки Людмили Чекаленко, на яку й вирішив відгукнутися. Вона складається з трьох розділів. У першому і третьому по сім підрозділів, а у другому – шість. Само собою зрозуміло, що книга споряджена й усіма іншими складовими частинами, а саме: коротким вступом, у якому вона пояснює читачам, що ж на її думку, являє собою *публічна історія*; висновком, у якому чітко визначає, що *публічна історія*, разом з *публічною політикою*, повинні розірвати «порочне коло офіційної лженауки, що постійно орієнтувалася на злочинну владу, а не на суспільство». І саме

¹ Доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, директор Центру канадських студій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: v.makar@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0001-8994-4582>.

публічність має повернути духовність, відтворити і політику, і історію... (с. 261). Висновок виглядає дещо категоричним. Але після вдумливого аналізу усього тексту книги – цілком оправданий; списком використаних джерел; переліком 12 позицій, рекомендованих авторкою читачам для ознайомлення з метою глибше зацікавити їх з піднятою в монографії проблематикою; своїми цікавими підсумковими спостереженнями у галузі публічної історії; а також великою кількістю ілюстрацій, що дуже, як на мою думку, доречно для такого типу публікацій.

Можна сказати, книга збудована нетрадиційно, що відразу інтригує читача. Адже мова йде про речі, про які за часів Радянського Союзу науковці воліли не згадувати, боячись потрапити у поле зору захисників ідеологічної чистоти. А в Україні будь-яке відхилення від *генеральної лінії партії* автоматично потрапляло під категорію *українського буржуазного націоналізму*, що, у свою чергу, спотворювало розуміння цього наукового поняття. За тридцять років незалежності України значною мірою усунуто хибні тлумачення власної історії. Проте, процес триває надто повільно, щоб вважати, що ми вже близькі до його завершення. Українське суспільство перебуває на початковому етапі власного самоусвідомлення. Авторка, як я розумію, взялася засобами публічної історії та публічної політики підсилити суспільний інтерес до їх вивчення й застосування.

Власне, у першому розділі авторка вводить читача у *світ публічної історії*, як вона пише, відносно нової сфери знання, у межах якої люди намагаються зрозуміти, як ця галузь знань може функціонувати поза академічними інституціями. Нині, як вважає професорка, значна увага приділяється репрезентаціям історії у публічній сфері, а саме: у масовій культурі та засобах масової інформації, мистецтві, літературі, музеях тощо. Заслугує на увагу те, що авторка здійснила одну з перших спроб у незалежній Україні підвести джерельну базу під дослідження проблематики публічної історії, виділяючи два напрямки – американський та європейський. Як вона стверджує, до впровадження публічної історії до системи вищої освіти США спричинив студентський рух ще у 30-х роках минулого століття. Професорка наводить ряд прикладів ініціатив студентської молоді США, Великої Британії, Італії, Німеччини вже по Другій світовій війні щодо застосування публічної історії у навчальних планах названих держав (с. 17-26).

На с. 16 авторка дещо висловила й про спроби розвитку публічної історії в Україні, зокрема, про створення *Інституту національної пам'яті*, розкриття суті *Голодомору*. Перед цим налякнула на потребу належного фінансування подібних заходів і, безумовно, підтримки влади. Дуже слушне зауваження. Проте, на жаль, складається враження, що у нашій державі на заходи, пов'язані з формуванням світогляду українців як самодостатнього народу, брак коштів. У той же час, не кажучи про розвинені держави, наші найближчі сусіди такі кошти знаходять, ще й діляться ними з нами. Але ми у зв'язку з цим не зміцнюємо віру наших громадян у власну спроможність трактувати себе не як людей *менишвартісних*. Сказане зайвий раз підтверджує доцільність і важливість піднятої дослідницею проблематики.

Одним з найважливіших аспектів піднятої авторкою проблеми є *історична пам'ять*, вона ж – *колективна пам'ять*. Власне, новизна рецензованої праці й полягає, на мою думку, у розгляді публічної історії та публічної політики крізь призму історичної пам'яті. Справді ж бо, український народ намагалися впродовж століть позбавити історичної пам'яті. На жаль, це значною мірою вдалося тим, хто хотів це зробити. Проте, на щастя – не остаточно. Однак, те, що сталося, нанесло колосальний ущерб національному самоусвідомленню українців. Про це авторка пише на багатьох сторінках книги.

Історична пам'ять, як пише дослідниця, з чим не можна не погодитися, відіграє важливу роль у процесі формування *національної ідентичності*, оскільки уявлення про минуле відіграють провідну роль у формуванні структури ідентичності. Справжня ідентичність може формуватись лише на тлі значущих цінностей людини – мови, історії, традицій, верховенства права. Від наявності історичної пам'яті в народі залежить прагнення до власного політичного визначення. Суспільство, яке володіє повною інформацією про свою минувшину, торує шлях свого самоствердження. Тому, як вважає авторка, зрештою – не лише вона, основою політики поневолювачів є глибоке *коригування історичної пам'яті*. Як приклад дослідниця посилається на вивчення історії в колишньому СРСР, де переважний обсяг інформації з історії України подавався, починаючи з радянського періоду. Іншими словами, українці стали українцями лише завдяки тому, що походять з колиски *трьох братніх народів*. Таку теорію висунули більшовицькі ідеологи, всупереч реалістичній теорії *етногенезу українців*, обґрунтованій Михайлом Грушевським.

Як аргументований і цілком справедливий підсумок авторка книги вважає, що найбільшою бідою сучасної України є «відсутність спільної історичної пам'яті про своє минуле, спільного єдиного погляду, з якого формувалися б упевнені кроки в майбутнє». Далі дослідниця висловлює жаль, що Україна, її суспільство протягом дорадянського та радянського панування були штучно розділені на Схід і Захід, «східняків-москалів та бандерівців». Внаслідок чого у кожній частині українського народу «була своя історія, свої герої, часто суперечливі, інколи – непримирненні вороги» (с. 62).

Найбільшим за обсягом, а головне – за змістом є підрозділ першого розділу книги *Російська кривда проти історичної правди*. Цілком слушно авторка розпочала його з *етногенезу української державності*, тобто з Київської держави, потім Галицько-Волинської, а згодом Козацької (с. 71-82). Не вдаючись у деталі варто лише зазначити, що дослідниця справедливо звинувачує нинішню Росію у свідомій фальсифікації походження української і російської державності, трактуючи *Київську державу* (Київську Русь) як *Древнерусское государство* (с. 75). Кремлівські політики, щоправда, не видумали нічого нового. Вони всього-навсього намагаються використати за нинішніх умов те, що більшовики на чолі з Ленінінм, формально засуджували, а насправді саме право українців на самовизначення залили українською кров'ю, формуючи нову, сказати б, видозміну етносу – *радянська людина*.

Зсилаючись на реалії сьогодення авторка оприлюднила й своє бачення ролі і місця Церкви в Україні, подій в Україні і навколо неї на міжнародній арені, оцінки видатних постатей України – минулої і нинішньої, спротиву українців радянській владі тощо.

Присвятивши другий розділ *складовим частинам публічної історії*, авторка привертає увагу читачів до ролі музеїв, туризму, театру, кіно, телебачення, урбаністики і топоніміки у формуванні свідомості, самоусвідомлення членів суспільства. У дослідженні доволі широко висвітлюється міжнародний аспект справи, відповідно аналізується діяльність спеціалізованих міжнародних структур у названих галузях. Слідуючи за канвою викладу авторки читач відчує, як ще потрібно багато зробити в Україні, щоб відкрити світові її цивілізаційні надбання у їх багатосторонності.

Сучасну українську топоніміку авторка висвітлює крізь власне бачення *боротьби за право пам'яті*. Справді, ця боротьба за пам'ять набрала широкого розмаху в Україні з часу кризи суспільного ладу в СРСР, що стала очевидною з другої половини 80-х років минулого століття. Вона триває, вкотре доводиться говорити, на жаль, до дня нинішнього. Жорстока боротьба, наприклад, ще й досі триває навколо назв вулиць у багатьох містах. Про це дуже доречно Людмила Чекаленко пише на 191-97 сторінках книги. Зокрема, вона зазначає, що у «час, коли Росія веде проти України війну, топонімічна мапа Києва залишається насичена назвами російських річок, морів, гір і міст, відсіля наїжджає до нас російська солдатня, щоб убивати захисників України» (с. 191). Нижче на тій же сторінці перераховано назви понад тридцяти вулиць з тими назвами. Перефразовуючи авторку, можна слідом за нею, стверджувати, що змістовне наповнення міської (і не лише міської) топоніміки формує символічну основу *культурного ландшафту* будь-якого населеного пункту – міста чи села, сприяє оформленню місць пам'яті, прискорює процеси деколонізації та декомунізації.

Цілком логічно й у відповідності з задумом авторка присвятила заключний розділ наукового дослідження характеристиці *публічної політики*. Зокрема, вона висвітлює походження поняття і чинника *публічної політики*, співставлення *європейських цінностей з публічними цінностями*, права людини в публічній історії, походження і зміст *публічної дипломатії, неурядові організації*, як акторів *публічної політики, українську діаспору* як реалізатора *публічної політики і повернення України в Європу*.

У дослідженні обґрунтовано доведено, що публічна сфера у сучасному світі набуває характеру платформи взаємодій та формування суспільних інтересів, визначення суспільних цілей. Державна політика набуває ознак публічності у тому сенсі, що держава визнається актором, що діє і вибудовує свою політику та здійснює управління публічною сферою. За висновком професорки, *публічна політика* – це не просто політика, винесена на публічне обговорення, а задіяність відповідних державних структур у громадські справи. Таким чином, публічність політики, її спрямованість на досягнення суспільних цілей та забезпечення суспільних інтересів стає визначальним чинником. Свої висновки авторка, що важливо, аргументує прикладами та ілюстраціями з різних країн, але передусім з України.

Обсяг рецензії не дозволяє детально зупинитися на кожному з аспектів загальної проблеми. Але бодай коротко хотів би на деяких з них зупинити увагу. Так на с. 214-215 авторка наводить цікаву статистику стосовно *кількісних індикаторів занепаду держави*, напередодні нападу РФ на Україну у 2014 році. Для цього авторка використала матеріали часопису *Foreign Policy Magazine*. Україна на той час входила до першої третини держав, менше вражених цією суспільною хворобою. Цілком зрозуміло, що в нинішній ситуації Україна для захисту свого повернення до Європи, крім власних зусиль, має застосовувати *зовнішньополітичні механізми захисту* (НАТО, Євросоюз).

Належне місце в монографії займає питання *публічної дипломатії*. Вона є, як пише Людмила Чекаленко, складовою частиною *публічної політики*, і, відповідно, засобом *м'якої сили* країни (у даному випадку – України) на міжнародній арені, просування інтересів держави у світі за підтримки закордонної громадськості та іноземних урядів. Слід вважати слушним розгляд піднятої проблеми у тісному єднанні *публічної політики* із *зовнішньою політикою* як такою. Підрозділ достатньо насичений фактажем та ілюстраціями. Доречно зазначити, що авторка значною мірою базувала виклад матеріалу з власного досвіду праці у закордонних представництвах України.

Заслуговує на схвалення й те, що при висвітленні питання публічної політики авторка ефективно застосувати такі важелі, як міжнародні організації включно із Світовим конгресом українців – *всесвітнім об'єднанням українців поза межами України*. Паралельно Конгрес, створений ще у 1967 року (до 1993 року Світовий конгрес вільних українців) відразу поставив собі за мету визволення України від російсько-радянського панування і відтворення її справжнього суверенітету. Після розпаду СРСР СКУ, як організація представлена в ООН, прикладає максимум зусиль, щоб підтримати Україну на міжнародній арені.

Завершує монографію підрозділ під символічною назвою *Повернення в Європу*. Авторка звертає увагу читачів на те, що питання про повернення України до Європи виникло разом з проголошенням її незалежності, чого ось уже тридцять років намагається не допустити північно-східна сусідка, про що дуже влучно написано на 158-160 сторінках книги.

Підсумовуючи, хотів би зауважити, що прискіпливий критик при бажанні може знайти в монографії певні хиби. Але їх вишукування суспільної користі не віщує. Книга написана живою мовою, містить пізнавальні ілюстрації. Гадаю, що читачам будь-якого рівня вона принесе лише користь для їх громадянського самоусвідомлення. Можна тільки пожалкувати, що тираж видання обмежений.